

Петро Одарченко

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ПІД ГНІТОМ СУЧАСНОЇ СОВЕТСЬКОЇ ЦЕНзуРИ

Найновіше видання творів Лесі Українки в 12 томах вийшло під маркою Академії Наук УРСР за постановою Центрального Комітету КП України і Ради міністрів УРСР від 17 липня 1970 р. Це видання, як зазначено в передмові редакційної колегії, "є науково-критичне, розраховане на широке коло читачів. Порівняно з попереднім десятитомним виданням 1963-1965 рр., воно доповнене новими матеріалами, зокрема перекладами, статтями, записами народної творчості та листами. Принцип розташування матеріалу — жанрово-хронологічний: т. 1 — поетичні твори; т. 2 — поеми й поетичні переклади; тт. 3-6 — драматичні твори; т. 7 — прозові твори, перекладна проза; т. 8 — літературно-критичні та публіцистичні статті; т. 9 — записи народної творчості. Пісні з голосу Лесі Українки; тт. 10-12 — листи".

Прочитавши цю передмову редакційної колегії, до складу якої входять аж 9 осіб (Є. С. Шабліовський, голова, М. Д. Бернштейн, Н. О. Вишневська, Б. А. Деркач, С. Д. Зубков, А. А. Каспрук, П. Й. Колесник, В. Л. Микитась, Ф. П. Погребенник), можна було гадати, що це академічне видання значно краще й повніше, ніж попереднє десятитомне з 1963-1965 рр., але вже перший том цього видання розчарує. Вступна стаття Є. Шабліовського "Леся Українка і наша сучасність" незрівняно гірша від вступної статті Олега Бабишкіна до 1-го тому попереднього видання (1963). Хоч О. Бабишкін і змушений був згадувати в своїй статті Леніна та висловлювати тенденційні думки про те, що герой поезій Лесі Українки належав до покоління, "що породило В. І. Леніна", хоч він безпідставно твердив, що Леся Українка брала участь "у перших соціал-демократичних організаціях, з яких утворилася РСДРП", проте в його статті є також і багатий фактичний матеріал до біографії та творчості Лесі Українки.

Натомість у статті Є. Шабліовського немає ніяких докладних відомостей про життя й творчість поетеси. Головну увагу Є. Шабліовський звернув на світогляд Лесі Українки. Замовчуючи той факт, що Леся Українка належала до приватного українського соціал-демократичного

Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. В-во. „Наукова думка”, АН УРСР тт. 1-12, 1975-1979.

гуртка під проводом І. Стешенка, Шабліовський безпідставно твердить, що Леся Українка "була зв'язана... з київським комітетом РСДРП". Шабліовський всіма силами намагається показати Лесю Українку як великого приятеля російських лєнінцїв-большевиків та борця проти українського буржуазного націоналізму. Він твердить, що "поетеса підтримувала ідейні зв'язки з іскривцями", а насправді Леся Українка критично ставилася до рос. соц-демократів. В листі до М.Кривинюка від 18.2.1903 вона писала: "Пора стати на точку, що "братні народи" просто сусіди, зв'язані, правда, одним ярмом, але в ґрунті речі зовсім не мають і д е н т и ч н и х інтересів, і через те їм краще виступати хоч поруч, але кожному на свою руку, не мішаючись до сусідської "внутрішньої політики". Яке нам діло, що "Искра" свариться з "Революціонною Россією". Не наше діло їх мирити". І далі Леся Українка рішуче виступає проти русифікаційних тенденцій російських соціал-демократів та проти ідеї двомовних видань на Україні: "Мені здається непрактичною гадка двоязичного видання. Російської літератури і так виходить незмірно більше, ніж української... Досить уже, що цензура примушує українських лібералів до двоязичія, а революціонерам безцензурним воно ні на що не здається... се не наше діло служити "обрусенію" хоч би й революційному".^{х)} Так захищала Леся Українка національну гідність українського народу, протестуючи проти русифікаційних тенденцій російських соціал-демократів та проти ігнорування ними національних прав українського народу. Звичайно, такий лист не був надрукований і напевне не буде надрукований в радянських виданнях творів Лесі Українки, бо викладені в ньому погляди цілковитого розходяться з радянським тенденційно препарованим образом великої української поетеси.

Переглядаємо надруковані в I томі нового видання поезії Лесі Українки і очам своїм не віримо! Цей том не тільки не доповнений новими матеріалами, але в ньому бракує дві поезії, які були надруковані в першому томі попереднього видання (1963), і в першому томі двотомника з 1961 р. (в серії "Бібліотека поета") за ред. М. Бажана, Л. Первомайського, М. Рильського, П. Тичини та ін. та впорядкуванням О. Бабишкіна, а які також були надруковані 1947 р. у Львові в книжці: "Леся Українка. Неопубліковані твори". З рукописів підготувала до друку Марія Деркач. Львів, в-во "Вільна Україна", 1947. Усунені цензурою твори це поезії "Ізраїль в Єгипті" та "І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!" Чому ж вони викреслені цензурою тепер, у 1975 році? Відповідь може бути лише одна: тому що раніше особливо в добу так званої короткої "відлиги" не було такого жорстокого національного гніту на Україні, як тепер, у 1975 році. З посиленням національного гніту посилюються й цензурні угики, Препарований Шабліовським образ Лесі Українки як

х) Хронологія, ст. 667

ніби то проросійської послідовниці ленінців-іскрівців — ніяк не відповідає Лесиним ідеям національного визволення з-під гніту Росії — нового Вавилону. В цих двох поезіях ясно побачили альянзи, натяки не тільки на царську Росію, але й на сучасну дійсність на Україні.

В поезії "Ізраїль в Єгипті" є рядки, дуже неприємні для сучасних окупантів України:

*Хто мене виведе з цього Єгипту,
З краю неволі, з оселі роботи?
Син Чоловічий, обранець Господній?
Дух, що з'являвся в огні?*

*Хто б він не був, хай швидко приходить!
Боже, рятуй! наша віра вмирає,
Марним здається в цій міцній кормизі
волі святий заповіт.*

*...Наші батьки вже лягли підмурівком
там, де стоять нечестивії храми,
нільськії багна загачено трупом,
наших безціасних дідів.*

*...Боже, рятуй своє власне безсмертя,
бо як не будеш його рятувати,
встане Ізраїль, борець проти Бога,
на бездоріжжя піде.*

Ще більше натяків на сучасну дійсність на Україні є в поезії "І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!" Леся Українка з великою поетичною силою показує в цьому вірші важке становище українського народу перед Хмельниччиною, повстання українського народу і його перемогу над ворогом, урочистий в'їзд Богдана Хмельницького в Київ, тяжкі наслідки Переяславської угоди, поневолення України Росією і закінчує свій вірш гарячим закликком до боротьби за волю проти нового Вавилону — Росії.

Друкуючи цей вірш у попередніх виданнях, радянські коментатори намагалися інтерпретувати окремі рядки цієї поезії цілком хибно, тенденційно.

*...Та знялась високо
Богданова правиця, і народи
розбіглись, мов шакали ниці,
брати братів пізнали і з'єднались.
І дух сказав: "Ти переміг, Богдане!
Тепер твоя земля обітована".
І вже Богдан пройшов по тій землі
від краю і до краю. Свято згоди
між ним і духом гучно відбулося
в золотoverхім місті.*

Олег Бабишкін коментує цей уривок так: "Розглядаючи історію України, поетеса прославляє Богдана Хмельницького і возз'єднання України з Росією". Але ж усім ясно, що "Золотоверхє місто" — це не Переяслав, а Київ 1649 року, коли Хмельницького з великими почестями зустрічали кияни.

Наслідки Переяславської угоди: "Знову тьма, і жах, і розбрат. І знов настав єгипетський полон, та не в чужій землі, а в нашій власній". І Леся Українка звертається до українців із закликом:

*"Борись і добувайся батьківщини,
бо прийдеться загинуть у вигнанні
чужою-чужезницею, в неславі".*

Останні рядки поезії не залишають ніякого сумніву в тому, що й написані 1903 і 1904 р. поеми "Вавилонський полон" та "На руїнах" — це твори про українську дійсність:

*"Коли скінчиться той полон великий,
що нас зайняв в землі обітованій?
І доки рідний край Єгиптом буде?
Коли загине **новий** Вавилон?"*

В 5-ому томі обох видань цензура вилучила драматичну поему з українською історичною тематикою, "Бояриню". Чому ж цей твір не надруковано ні у виданні 1963-1965 рр., ні у виданні 1975-1977 рр.? Певно тому, що "московська змора" XVIII століття занадто вже схожа на сучасну дійсність на Україні. В цьому творі Леся Українка в яскравих образах показала московський терор, поневолення людської особи, систему доносів, деспотизму влади, національний гніт і жахливу атмосферу несамовитого страху, заляканости. "Психологічний момент у цій поемі покриває історичний", цілком слушно зазначає М. Драй-Хмара у своїй статті про "Бояриню" (Леся Українка. Твори, том УІІІ, К. "Книги оспілка", 1930, ст. 101).

О. Бабишкін у вступній статті до I тому творів Лесі Українки (1963) замовчує антимосковський зміст "Боярині" і обмежується лише ствердженням, що ностальгія Оксани викликана нудьогою і, головно, втратою волі. Закінчує він свою коротку аналізу поеми тенденційним прославленням радянського "щасливого" життя: .... заключні слова: "Добраніч, сонечко! Ідеш на захід... Ти бачиш Україну привітай! звернені вже до нащадків, яким судилося в спільних діях з російським та іншими братніми народами повалити царя і збудувати вільне й щасливе життя і в Росії і на Україні". О. Бабишкін присвятив "Боярині" 35 рядків, а Є. Шаблювський лише 8. Він очевидно вилаяв "буржуазних націоналістів" за те, що вони "підносять на щит драму "Бояриня", в якій поетеса устами Оксани та інших персонажів чітко не відмежувала по суті російський царизм від російського народу.

гіпертрофувала національні почуття”. Але ж в академічному виданні творів Л. Українки поема “Бояриня” — незалежно від її оцінки — повинна бути надрукована. Це ж “академічне” видання, а не “вибрані твори”. Одначе жорстокі цензори побачили разючу схожість “московської змори” ХУІ століття з московською дійсністю, з московською деспотією 70-х рр. ХХ століття. Тому вони й заборонили “Бояриню”.

У УІІІ томі попереднього видання творів Лесі Українки (1965) надруковано дві схожі своїм змістом статті: “Утопія в белетристиці” і “Утопія” в беллетристическом смысле”. Але ж у УІІІ томі нового “академічного” видання (1977) другу статтю, написану російською мовою, не надруковано. Гадаємо, що цензура викреслила цю статтю через те, що Леся Українка в ній значно гостріше, ніж в українській, критикує М. Чернишевського за його твір “Что делать?” Леся Українка пише: “В искусстве нельзя безнаказанно глать, это всегда отражается или на успехе самого произведения, или на судьбе положенной в его основание идеи. Это положение особенно доказывается примером Чернышевского, как автора утопического романа “Что делать?” Как беллетрист Чернышевский в этом романе лгал и лгал намеренно, беззастенчиво, не стараясь даже скрыть свою ложь”. Далі Леся Українка пише, що намальований Чернишевським образ “соціалістичного раю” був дуже непривабливий, і читачі “неприятно пораженные казарменной прозаичностью его картин, автоматической сухостью характеров, бедностью психической жизни его персонажей — говорили с разочарованием: “Я рад, что не доживу до такого ужасного состояния человечества””. (Леся Українка. Твори, том УІІІ, 1965, с. 322-323).

До УІ тому нового видання творів Лесі Українки ввійшли такі переклади Лесі Українки: “Неминуча” — драма в одній дії М. Метерлінка, яка була вперше надрукована в журналі “Літературно-Науковий Вісник”, (т. ІІ, кн. 9, 1900) та драматичний твір Г. Гауптмана “Ткачи” (в рос. перекладі), який вперше був надрукований окремим виданням 1905 року в Ростові-на-Дону. Крім того, у УІІІ томі нового видання надруковано вперше за авторством статтю Лесі Українки російською мовою “Михаэль Крамер”. Последняя драма Г. Гауптмана. В перекладі українською мовою стаття надрукована в журналі “Всесвіт”, ч. 3, 1976. Це той новий матеріал, якого не було в попередньому виданні 1963-1965 рр.

Ще кілька слів треба сказати про примітки до обидвох видань. В давнішому виданні з 1963-1965 рр. у примітках подані відомості про те, де і коли вперше надруковано твір та пояснено прізвища й окремі слова (Нюбея, Ісфай, Торквемада та ін.). У виданні 1975-1979 рр., крім цих відомостей надруковано також варіанти окремих поезій або рядки поезій, закреслених авторкою в рукописах.

У примітці до діалогу "Прощання" зазначено, що цей твір "вперше надруковано у виданні "Леся Українка. Твори, Т. XI. К., "Книгоспілка", 1929, ст. 163-170". Це не відповідає правді. І. О. Лучник, який давав примітки до 3-го тому (1976), повинен був знати, що в збірнику ВУАН "Література" — за редакцією акад. С. Єфремова, М. Зерова й П. Филиповича на ст. 189-194 вміщено статтю Петра Одарченка "Недрукований твір Лесі Українки "Прощання", в якій докладно проаналізовано всі особливості анонімного твору "Прощання" й доведено, що цей твір належить Лесі Українці. До цього висновку автор статті прийшов на підставі аналізу особливостей письма, ортографії, лексики, зокрема властивих Лесі Українці волинських діалектичних форм, особливостей синтакси, стилю і спільних елементів тематики з драмою "Блакитна троянда". Тут же вперше надруковано і повний текст "Прощання" із збереженням усіх особливостей оригіналу. Відомості про те, що цей твір вперше надруковано в збірнику "Література" (К., 1928) є в примітці до XI тому (вид. — "Книгоспілки" 1929), у кн. "Українські письменники. Біо-бібліографічний словник," т. 3, К., 1963, ст. 263, а також у кн. "Академія Наук УРСР". Видання Академії Наук УРСР (1919-1967). Суспільні науки. Бібліографічний покажчик. К., в-во "Наукова думка", 1969, ст. 345. Автор приміток І. О. Лучник чи з політичних, чи з цензурних мотивів вирішив не згадувати збірник "Література" за ред. акад. С. Єфремова та ін. і свідомо подав неправдиві відомості про те, що твір "Прощання" нібито "вперше" надруковано в книгоспілчанському виданні творів Лесі Українки.

У 9-ому томі опубліковані фолклорні записи Лесі Українки, а також ті пісні, які зі співу Лесі Українки записали Микола Лисенко та Климент Квітка. Редактор цього тому, Ф. Погребенник, подав записи Лесі Українки з її рукописного зошита, а автори приміток О. І. Дей та С. Й. Грица додали й ті тексти пісень, які записала в зошиті сестра Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк. У своїх фолклорних записах Леся Українка зберігала діалектні форми. Цей том становить наукову цінність. Тут подані не тільки тексти пісень, а й їх мелодії. Деякі фолклорні записи Лесі Українки надруковано в цьому томі вперше.

У 10, 11 та 12 тт. опубліковані листи Лесі Українки. Порівнюючи з попередніми виданнями листів, у цьому виданні надруковано найбільше листів. У 5-му томі творів Лесі Українки з 1956 р. надруковано 265 листів, в 9-му й 10-му томах із 1965 р. надруковано 395 листів, а в останньому виданні з 1978-1979 рр. — 773 листи. Проте багато листів все одно не надрукували в цьому виданні, очевидно, з цензурних міркувань. Редактори цього видання мали безперечно у своєму розпорядженні ті листи, що були надруковані в „Хронології життя й творчості" Ольги Косач-Кривинюк., (Н. Й. 1970). Про цю працю згадує В.Л. Микитась на ст. 54, 65, 66 і 67 своєї

брошури „Проти фальсифікації спадщини Лесі Українки” (К. 1974). Редактори останнього 12-томного видання частинно використали „Хронологію” і надрукували 129 листів, які, крім „Хронології”, ніде більше не були друквані. На підставі „Хронології” редактори виправили в цьому виданні деякі помилки попереднього видання — дату одного листа Лесі Українки до О. Кобилянської (див. „Хронологія”, ст. 776 і 12 т. творів Л.У., ст. 525). На підставі „Хронології” виправили примітку про сина М. Драгоманова: в попередньому виданні помилково названо його племінником /!/ Лесі Українки (див. лист Лесі Українки до Л. М. Драгоманової 28.VII.1896 у кн. Леся Українка „Публікації, статті, дослідження”, т. 2, К. 1956, ст. 170). У „Хронології” виправлено цю помилку на стор. 356 (франц. слово *cousin* перекладено словом кузен). Цю поправку використали й видавці нового видання (див. 10 т., ст. 344) На підставі листів Лесі Українки в „Хронології”, редактори нового видання відновили пропуски в листі Лесі Українки до О. Кобилянської 30.X.1901 і 14/27 листопада 1901 р. Вони відновили пропущені рядки із згадкою про Людмилу Старицьку-Черняхівську. У київських виданнях 1961 і 1963 рр. ці згадки про Л. Старицьку-Черняхівську були вилучені, очевидно, з цензурних міркувань.

Проте багато листів, надрукованих у „Хронології” і не надрукованих перед тим в інших виданнях редактори нового видання пропустили, бо своїм змістом ці листи суперечать офіційній інтерпретації світогляду Лесі Українки. Таких листів, що опубліковані лише в „Хронології” і не опубліковані ніде інде в жадному київському виданні, також і в останньому є 107. Чому ж редактори цього нібито академічного видання творів Лесі Українки не надрукували цих листів у 10, 11, і 12 тт.?

Наведемо кілька прикладів, які з’ясуять, чому ці листи тут не надруковані. Леся Українка написала 11 січня 1895 року „Лист на Україну до товаришів”, в якому вона закликає українську молодь активно боротися за політичну волю. активно стати на оборону прав української нації. „Чи вже перестали у нас вірити в силу і потребу вільного слова? — запитує вона українську молодь. Безперечно, в часи теперішнього поневолення вільної думки на Україні, в часи безоглядної примусової русифікації заклики Лесі Українки 1895 року не втратили своєї актуальности і в 1980 році!

Не подобалися цензорам і такі слова української поетеси в листі до М. Кривинюва (13.IV.1897): „Не можу зректися думки, що моя робота, чи, мовляв, „призвание” — українська література і то ВІЛЬНА у всіх значеннях, ну, а таке „призвание” може далеко закликати. ...отже ми, українці, родимось, живемо й гинемо в тюрмі...” В листі до М. Кривинюка (квітень 1897) Леся Українка пише про атмосферу страху, про

те, що перестрашені українці бояться справляти поминки по недавно померлому Кулішеві, зате влаштовують літературний вечір на пошану російському поетові А. Майкову.

Особливо два листи Лесі Українки до М. Кривинюка цілковито викривають фальшування світогляду Лесі Українки радянськими офіційними критиками й літературознавцями.

В листі до М. Кривинюка (13.XI.1902 р.) Леся Українка виявила негативне ставлення до Переяславської угоди Хмельницького з Москвою. З'ясовуючи свій плян брошури про відносини між Україною й Москвою, Леся Українка підкреслює, що Москва „... обіцянками замилювала очі, тут же свідомо збираючись не додержати їх.” Своє негативне ставлення до Переяславської угоди Леся Українка відзначає такими словами: „Може моя компіляція послужить хоч якимсь „противоядием” тим брошуркам про Хмельниччину і „возсоединение”, що служать досі сдиною історією України на „народных чтениях”, і, може, таки трукать не раз думку народню”. Коротку інформацію про цей лист і окремі цитати подав у своїй статті Петро Одарченко „Епістолярна спадщина Лесі Українки”, надрукованій у „Збірнику УВУ на пошану проф. Ю. В. Шевельова” (Мюнхен, 1971), а також у його ж статті „Документальна праця про Лесю Українку” у Збірнику українських письменників „Слово” ч. 5. (Едмонтон, 1973). На ці статті досить смішно реагує В. Л. Микитась у своїй брошурі „Проти фальсифікації спадщини Лесі Українки” (К. 1974) де він пише: „Однак, навіть з того уривку, що цитує Одарченко, не видно ніякого негативного ставлення Лесі Українки до визвольної боротьби Богдана Хмельницького”. Очевидно, що не видно, бо мова йде не про ставлення Лесі Українки до визвольної боротьби Хмельницького, тільки про ставлення її до монархічних брошур з прославлюванням так званого „воссоединения” України з Росією. Давні брошури мало чим різняться від теперішнього вихвалювання й прославлювання так званого „воссоединения”. І термін той самий – „воссоединене”! Микитась перекидає зміст Лесино листу і не зважився цитувати його. „Немає потреби, пише він, цитувати тут лист Лесі Українки до Кривинюка” (ст. 67), а коли немає потреби, то значить, що побоялися надрукувати цього листа в II томі, бо гострий осуд царських монархічних брошур із прославлюванням „воссоединения”, це одночасно й осуд сучасної московської пропаганди про „благотворні” наслідки „воссоединения”. Лесин лист докладно аналізує ті жахливі наслідки приєднання (а не „воссоединения) України до Московської держави. Тому то цей лист не ввійшов до II-го тому цього видання.

Редакторам цього видання добре відомий і лист Лесі Українки до М. Кривинюка (з 18 лютого 1903), але цього листа теж немає в II томі, бо він спростовує советські твердження про те, що нібито Леся Українка

виступала „за єдність революційних сил Росії” та що вона була нібито соціал-демократкою большевицького напрямку. В цьому листі Леся Українка гостро виступала проти русифікаційних тенденцій російських соціал-демократів, проти ідеї двомовних видань для України. „Коли ж ті російські видання, — пише Леся Українка, — призначаються для України, то це не наше діло служити „обрусенню”, хоч би й революційному”. В умовах теперішньої примусової шовіністичної русифікації цей лист Лесі Українки звучить як рішучий протест проти сучасного національного поневолення України Москвою.

Советська цензура останнім часом посилилася до такої міри, що забороняє друкувати навіть такі листи Лесі Українки, які раніше друкувалися в сов. виданнях, як, наприклад, лист 17-літньої Лесі до М. Драгоманова (середина червня 1888 р.) надрукований у виданнях з 1956 і 1965 рр., але в 10 т. теперішнього видання (1978) цього листа немає, а немає тому, що Леся Українка в ньому писала: „Власть тьми” мені теж зовсім не подобається, отже я й просила прислати її не для того, щоб я так уже кохалась у Толстому, а для того, щоб побачить, як може вийти така крайня кацапщина у французькому перекладі”.

Не надруковано в акад. виданні 1978 р. й листа Лесі Українки до сестри О.П. Косач з 19.III.1891, хоч у виданні 1956 року цей лист був надрукований. Цензурі, очевидно, не подобалися такі слова Лесі Українки: „Івана Грозного представляли італіянци по-італіяньськи..., поводитись по-кацапськи вони не вміли, один тільки Іван Грозний то таки був похожий на кацапа”.

Цензура викреслила в деяких листах окремі речення, наприклад, у листі Лесі Українки до матері, в „Хронології” з 10 березня 1890 року є таке місце: "...а в самому кінці хор утяв „Србија слободна” (мелодія „Ще не вмерла Україна”). Дивно було чути сю мелодію в концерті. Ми з кнакною руки одбили, плескаючи” („Хронологія”, ст. 110). Цей лист надрукований у 10 томі видання, 1978 р., з датою 4 березня 1890 р., але слова „мелодія „Ще не вмерла Україна” пропущені. В цьому листі пропущені й такі слова: „Так чогось мені здається: нам, українцям, не щастить доля ніколи в тій Московщині”. (Хронологія” ст. 110). Цензура не могла допустити, щоб цей лист Лесі Українки був надрукований без усяких скорочень.

Советські цензори заборонили друкувати в цьому виданні багато листів Лесі Українки до М. Кривинюка, зокрема тих листів, у яких вона висловлювала свої погляди на громадські й політичні проблеми. В одному з тих листів (26.III.1903) Леся Українка писала: „...Тоді тільки починається справді вільна, не шовіністична, але й не „рабья” національна психологія, коли чоловік каже: я може б і вмів бути іншим, але не хочу і не

потребую, бо я хоч не ліпший, так зате й не гірший за інших, примаймні від тих, що хочуть мене на свій лад перестановити. Приймайте мене таким, як я є, і тим, ким я сам хочу бути, не ваше діло вибирати мені мову і звичаї”.

Не надруковано в 12 томі цього видання і її листа до сестри Ольги та М. Кривинюка (27.XI.1905), в якому міститься повідомлення, що „українці національно-демократичного й радикального напрямку мають видавати щоденну газету „Громадське слово”, а колишня Р.У.П. має видавати соціал-демократичну щоденну газету „Праця”. До цього листа додано оголошення, що соціал-демократична робітничка газета „Праця” „видаватиметься при ближчій участі В. Винниченка, Вітека, М. Ганкевича, М. Порша, І. Стешенка, Лесі Українки та інших”. Цензура не пустила цього листа, бо він спростовує фальшиві твердження совєтських дослідників, що нібито Леся Українка належала до гурту прихильників большевиків-іскрівців, а не до прихильників українських соціал-демократів, до яких належали такі діячі, як І. Стешенко та В. Винниченко.

Цензура заборонила надрукувати і статтю Лесі Українки про В. Винниченка. Ця стаття надрукована 1930 р. в 12 т. творів Лесі Українки (видання „Книгоспілки”), коли цензура не була ще така люта, як тепер у 1978-1979 рр.

І ще одне зауваження — в попередніх виданнях творів Лесі Українки, наприклад, у виданні 1956 року в 9 томі надрукований лист до А. М. Драгоманової (7.XI.1897), в якому є така французька фраза: “*et une ménagerie qui fait la part de la ménagerie*” Цю фразу перекладали там так: „І звіринець, який сповіщає про звіринець”. У 10 томі тепер. видання (ст. 396) цей переклад виправили так: „І звіринець, який становить частину звіринця”. Обидва переклади зовсім безглузді! Але безглуздий і французький текст! У „Хропології” на ст. 408 читаємо правильний текст французької фрази і правильний переклад: “*et une ménagère qui fait la part de sa ménagerie*”, „І господиня, яка є частиною свого звіринця”. Редактори не звернули уваги на це і повторили помилки попереднього видання з 1965 р.

Висновок такий, що це видання творів Лесі Українки (1975- 979) не стоїть на академічному рівні. Основна вимога до повного академічного видання творів письменника, це друкування всіх творів письменника без скорочень і змін. Цієї вимоги не виконали редактори цього видання (1975-1979 рр.), тому його не можна назвати академічним. Це жорстоко цензуроване видання свідчить про посилення цензурного гніту на Україні в наслідок небувалого посилення національного гніту та шовіністичної примусової русифікації.

SUMMARY

The collected works of Lesya Ukrainka were published in 12 volumes during the years 1975-1979 by the Academy of Arts and Sciences of the U.S.S.R. In volume I which encompasses lyrical poems, two lyrical works are excluded due to censorship, namely: "And you have struggled, as did Israel, my Ukraine", and "Israel in Egypt". In these poems Lesya Ukrainka draws parallels between the position of Ukraine under Moscow and the Hebrew people in Babylonian captivity. In the fifth volume, the dramatic poem "Bojarynia" ("The Noble Woman") is excluded for the same reasons. Those works depict the enslavement of Ukraine by Moscow. The terror, imposed by Moscow in the XVII is depicted in "Bojarynia". The systematic denunciations, despotism of authorities, suppression of human dignity, national oppression and pervasive fear is reflected in this work. The Soviet censors must have realized the striking similarity between Moscow's situation in the XVII c. and at the turn of the twentieth century. This is the reason why these works were excluded from those scholarly publications. In the previous edition of Lesya Ukrainka's collected works, both lyrical poems mentioned above were included; but the dramatic work "Bojarynia" was omitted.

In Lesia Ukrainka's letters, published in the X, XI and XII volumes, certain phrases and statements are omitted, — namely the references to the Ukrainian national anthem, also a number of negative remarks concerning certain works of Russian writers. Numerous letters are completely omitted. For example those addressed to M. Kryvyniuk, in which Lesia Ukrainka viewed her negative attitude to the Pereiaslav covenant where Hetman B. Khmelnytskyj signed an agreement with Moscow; those letters where she discusses the problems of national enslavement of Ukraine by Moscow; where she criticizes Russian chauvinism, and the russification efforts of Russian "Social democrats": This publication also lacks Lesia Ukrainka's letter which reflects her cooperation with V. Vynnychenko. Also, the article about V. Vynnychenko is omitted.

This most recent publication of Lesia Ukrainka's works shows less of a concern for scholarship, and reflects a stricter censorship than did the previous edition published in the nineteen sixties.

